

Пріоритетні завдання розвитку морської галузі як елементу експортного потенціалу Країни

Котлубай В.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри національної економіки
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті визначено, що транспортна галузь – це основа будь-якої економіки, тому проблемам її розвитку необхідно приділяти значну увагу. Транспортна система України нині переживає період стагнації, проте, за оцінками експертів, експортний потенціал української транспортної системи суттєво недооцінений. Обґрунтовано необхідність модернізації транспортної системи у цілому та морської галузі зокрема. На основі досліджень вітчизняних науковців сформульовано основні пріоритетні завдання розвитку морської галузі України на середньострокову перспективу.

Ключові слова: експортний потенціал, транспортна система, морська галузь, морські порти, судноплавні компанії, технічний флот, суднобудівні підприємства.

Kotlubay V.A. ПРИОРИТЕТНЫЕ ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ МОРСКОЙ ОТРАСЛИ КАК ЭЛЕМЕНТА ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРАНЫ

В статье определено, что транспортная отрасль – это основа любой экономики, поэтому проблемам ее развития необходимо уделять значительное внимание. Транспортная система Украины в настоящее время переживает период стагнации, однако, по оценкам экспертов, экспортный потенциал украинской транспортной системы существенно недооценен. Обоснована необходимость модернизации транспортной системы в целом и морской отрасли в частности. Сформулированы основные приоритетные задачи развития морской отрасли Украины на среднесрочную перспективу.

Ключевые слова: экспортный потенциал, транспортная система, морская отрасль, морские порты, судоходные компании, технический флот, судостроительные предприятия.

Kotlubay V.O. PRIORITY TASKS OF MARITIME INDUSTRY DEVELOPMENT AS PART OF EXPORT POTENTIAL OF THE COUNTRY

The article identifies that the transport sector is the foundation of any economy, so mutual attention should be given to the development problems. The transportation system of Ukraine is currently experiencing a period of stagnation. However, according to experts, the export potential of Ukrainian transportation system significantly undervalued. For a balanced development of the export potential of Ukraine the necessity of modernization of the transport system in general and the marine industry in particular is needed. On the basis of research of national scientists, main priorities of the development of maritime industry in Ukraine in the medium term are formulated.

Keywords: export potential, transportation system, marine industry, seaports, shipping companies, mechanic fleet, shipbuilding companies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна геополітична ситуація призвела до різкого скорочення експортних перевезень України. Тенденція останніх років свідчить про стійке падіння обсягів українського експорту.

Девальвація гривні й ескалація військового конфлікту негативно позначилися на умовах роботи експортоорієнтованих підприємств та підприємств, що забезпечують їх роботу, а це, своєю чергою, призвело до падіння обсягів зовнішньої торгівлі України.

Якщо уряд не активізується із заходами щодо підтримки українського експорту (з адаптацією європейських стандартів, розвитком транспортної системи тощо), темпи падіння

українського експорту в майбутньому можуть виявитися набагато вище, ніж у минулому.

Головним завданням держави є сприяння розвитку в Україні підприємств зі значним експортним потенціалом, якими є більшість підприємств морського, залізничного та інших видів транспорту. Водночас потенціал транспортних підприємств є одним із визначальних чинників у процесі реалізації державної експортної політики. Серед інших видів транспорту морський є одним із пріоритетних унаслідок сучасних тенденцій світової міжнародної торгівлі та географічного розташування країни. Стан підприємств морської галузі характеризується вкрай низьким рівнем конкурентоспроможності порівняно з іноземними.

Це стосується морських портів, судноплавних компаній, суднобудівних заводів, тому необхідно мобілізувати всі ресурси країни, включаючи науку, на розроблення першочергових кроків для виходу із ситуації, що склалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розгляду питань розвитку експортного потенціалу та морської галузі присвячено досить багато вітчизняних та іноземних публікацій та наукових видань: Беноа М., Корістон М., Леонар Ж., Буркинського Б.В., Диканя В.Л., Загорюлька В.М., Цветова Ю.М., Шинкаренка В.Г., Котлубая О.М., Кібік О.М., Хаймінової Ю.В., Рєдіної Є.В., Попова В.В. та ін. Досліджуються питання розвитку експортоорієнтованих підприємств різних галузей, розглядаються питання євроінтеграції та її вплив на експортний потенціал України, окремо розглядаються питання розвитку морської галузі та окремих її елементів тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При цьому, як правило, питання стосовно розвитку експортного потенціалу та морської галузі України розглядаються окремо, не враховуючи специфіку їх взаємодії та взаємовпливу. Сучасні економіко-політичні тенденції вимагають негайного розроблення пріоритетних завдань щодо розвитку морської галузі України на середньострокову перспективу як базового елементу розвитку експортного потенціалу країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою цієї роботи є дослідження сучасних проблем морської галузі України та розроблення пріоритетних завдань щодо її розвитку на середньострокову перспективу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Транспортна галузь є кровоносною системою економіки кожної країни, тому проблемам її розвитку необхідно приділяти значну увагу. Розвинена та сучасна транспортна система – запорука розвитку не тільки економіки країни в цілому, але й експортної галузі зокрема.

Світовий досвід показує, що жодна країна не здатна контролювати ризики власної економіки, не маючи сильних транспортних позицій.

Транспорт є самостійною галуззю економіки, що володіє своїм експортним потенціалом. А транспортне забезпечення ЗЕД, тобто зовнішньоторговельні перевезення, є головною частиною експорту транспортних послуг.

За оцінками експертів, експортний потенціал транспортної галузі України суттєво недооцінений і недовикористаний, потрібна роз-

горнута система підтримки експорту і доступу українських товарів на ринки інших країн.

На жаль, сучасні потужності транспортних підприємств України не можуть на відповідному якісному та кількісному рівнях забезпечувати потреби обслуговування експортних вантажопотоків.

Експортний потенціал транспорту може бути реалізований тільки через адекватну інфраструктуру. Економічна взаємодія ринків транспортних та інфраструктурних послуг повинна бути адекватною і взаємодоповнюючою, утворюючи єдине ціле для вантажовласників, інших замовників і споживачів послуг.

Найважливішою проблемою є технічне і технологічне відставання транспортної системи України порівняно з розвиненими країнами. Вона не готова до повсюдного застосування сучасних технологій.

Транспортна система України в даний час переживає період стагнації. Якщо проаналізувати розвиток транспортної системи та її окремих елементів за весь час існування України, то можна дійти висновку, що коштів на необхідний розвиток інфраструктури у держави бракувало весь час. На жаль, Україна за час свого розвитку використовувала переважно тільки екстенсивний шлях розвитку, тим самим входячи до переліку країн, що є сировинним додатком розвинутих країн. Низька вартість вантажів, відсутність інновацій призводять до відсутності власних коштів і у приватних підприємств для свого розвитку.

Головне завдання держави у сфері функціонування і розвитку транспортної системи України – надання безпечних та якісних транспортних послуг, максимальне використання географічних особливостей країни, збалансований розвиток ефективної транспортної інфраструктури, забезпечення доступності та транспортно-логістичних послуг у галузі вантажних перевезень, інтеграція у світовий транспортний простір, реалізація транзитного потенціалу країни, підвищення рівня безпеки транспортної системи тощо.

У зв'язку з тим, що Україна є морською державою, одним із головних питань, що постає перед державою, є розвиток морської галузі, ключовими елементами якої є морські порти, судноплавні компанії та суднобудівні підприємства. Питанням розвитку морської галузі повинно приділятися достатньо уваги з боку держави, оскільки ця галузь, окрім того, що є елементом експортного потенціалу країни, також належить до стратегічно важливих галузей України.

Морська галузь також відіграє вагому роль у соціально-економічному розвитку приморських регіонів. Існує безпосередня залежність деяких міст-портів та навіть регіонів від сталої роботи підприємств морської галузі.

Слід зазначити, що судноплавні компанії України на сучасному етапі свого розвитку відчувають серйозні економічні і фінансові труднощі в конкурентній боротьбі на світовому ринку транспортних послуг.

На сьогоднішній день участь України у світовій морській торгівлі обмежується 4,5 млн. т вантажів, тобто 0,05% від їх загального обсягу. Саме такий обсяг вантажів перевозиться суднами під державним прапором України [1].

За період незалежності України повністю втрачений морський транспортний флот, а решті суден уже більше 25 років, вони неконкурентоспроможні на світовому ринку і найближчим часом будуть виведені з експлуатації.

Доля у ВВП від діяльності морського транспорту країни постійно зменшується і сьогодні становить трохи більше 2%, тоді як за використання потенціалу, отриманого в день незалежності, вона могла б становити більше 15%.

За останні 20 років доля вітчизняних перевізників експортно-імпортних вантажів у загальному їх обсязі скоротилася з 75% до 7,5%.

Істотна присутність іноземного прапора відзначена за всією номенклатурою вантажної бази морських портів України. Так, на іноземний тоннаж припадає 62% залізничної сировини, що перевалюється через порти, 85% чорних металів, 95% зерна. Трохи нижче частка закордонного флоту в сегменті насипних добрив і вугілля – 58% і 35% відповідно.

Водночас іноземний вантажний флот переважно у перевезенні зовнішньоекономічних вантажів: під зарубіжними прапорами вивозиться 97% експортних та 98% транзитних вантажів, що проходять через морське узбережжя України.

Практично на 100% іноземними суднами перевозиться основна транзитна номенклатура портів: нафта і нафтопродукти, вугілля, чорні метали, добрива. Український тоннаж у сфері транзиту задіяний обмежено, головним чином, під час перевезення руд (близько 10% сукупного обсягу транзитного даної номенклатури) і поромних вантажів (8%) [2].

Світова практика показує, що всі без винятку держави, що мають свій торговельний флот, надають йому фінансову підтримку, використовують економічні та адміністративно-правові методи підтримки національного перевізника. Це пов'язано з тим, що

темпи зростання розвитку країни багато в чому залежать від темпів розвитку її зовнішньої торгівлі. У багатьох країнах світу темпи росту зовнішньої торгівлі перебільшують темпи зростання валового національного продукту. Морський флот – важливий елемент зростання ефективності зовнішньої торгівлі.

Уже багато років і представники галузі, і представники уряду говорять про необхідність відродження флоту України, однак ніяких практичних кроків у цьому напрямі так і не було зроблено. Якщо в портовій сфері зроблено кроки щодо її розвитку (Закон України «Про морські порти України», Стратегія розвитку морських портів до 2038 р. тощо), то морський флот так і залишився без уваги.

Досвід зарубіжних країн показує, що експорт транспортних послуг вважається одним із найважливіших напрямів експортних галузей національних економік. Так, наприклад, Ліберія, Панама, Мальта, Кіпр, Гібралтар, Багамські острови процвітають за рахунок продажу переважних прав, пов'язаних із реєстрацією морських суден під «зручними» прапорами [3].

Нині стан технічного флоту у складі відповідних підприємств також є вкрай негативним. Відсутність бюджетних коштів на підтримку дієздатності технічного флоту державних компаній, які дісталися у спадок від колишнього Радянського Союзу, призвели до банкрутства частини підприємств і практично до повного технічного старіння суден, що залишилися. Великий вік суден технічного флоту не дає їм змоги брати участь у технічних роботах в інших країнах.

Так, технічний флот ВАТ «Чорномортехфлот» складається із 45 одиниць, зношеність яких становить близько 70%. Більшість суден має вік 20–25 років, а деякі – 30. Вони практично виробили свій ресурс, запасні частини доводиться купувати у країн-виробників за валюту. Через це різко зросли витрати на судноремонт, питома вага якого становить понад 30% собівартості днопоглиблювальних робіт [4].

Якщо не будуть прийняті заходи на державному рівні, то через п'ять-сім років технічний флот також перестане існувати. Для запобігання втраті технічного флоту доцільним є створення програми щодо реструктуризації підприємств технічного флоту та здійснення поступового оновлення його складу.

Більше 10 років тому був прийнятий Закон «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України», головною метою якого було створення умов, сприятливих для

залучення іноземних інвестицій, розвитку та ефективного використання наявного промислового, науково-технічного та експортного потенціалу суднобудівної промисловості України. Проте його прийняття не призвело суттєвого позитивного ефекту для суднобудівної галузі країни.

Сучасний загальний потенціал України все ще дає їй змогу стати однією з найбільших суднобудівних держав. На території України розташовано шість великих суднобудівних підприємств.

За даними Мінсоцполітики, падіння обсягів виробництва, що спостерігалось в останні 15 років, дещо сповільнилося, проте загальний стан підприємств досить складний і вимагає рішучих дій із боку держави [5; 6].

Без державної підтримки суднобудівної галузі, у тому числі надання пільг вітчизняним замовникам під час будівництва на українських верфях, конкурувати із зарубіжними партнерами вітчизняні суднобудівні підприємства будуть не спроможні [7].

На підставі досліджень Котлубая О.М., Кібік О.М., Жихаревої В.В., Хаймінової Ю.В., Редіної Є.В., Попова В.В. та ін. [7–14] можна сформулювати основні пріоритетні завдання для розвитку морської галузі у середньостроковому періоді:

- розроблення та швидке впровадження програм оновлення основних засобів морського транспорту;
- розвиток науково-технічного потенціалу морської галузі на базі наявних галузевих інститутів;
- удосконалення нормативно-правової бази забезпечення функціонування всіх структурних елементів морської галузі України;
- підвищення привабливості портів щодо залучення нових вантажопотоків та інвестицій;
- збільшення прохідних глибин морських каналів та біля причалів морських портів;
- розроблення Методики розрахунку ставок портових зборів та встановлення конкурентоспроможного рівня розміру ставок портових зборів;
- створення надійної матеріально-технічної бази, яка відповідає у кількісному та якісному відношенні вимогам розвитку національної економіки, зовнішньої торгівлі, світовим стандартам транспортних систем;
- створення програми щодо реструктуризації підприємств технічного флоту;
- підвищення рівня навігаційної, екологічної та технологічної безпеки в морських портах;

- зміцнення взаємодії морських портів із суміжними видами транспорту, вантажовласниками та іншими клієнтами в межах логістичних систем і міжнародних транспортних коридорів, вузловими пунктами яких є морські порти;

- оптимізація та скорочення часу здійснення контрольних процедур;

- створення відповідних кластерів на базі морських портів, суднобудівних заводів, науково-дослідних установ тощо;

- структурні перетворення суднобудівної галузі України;

- створення відповідних фінансово-кредитних умов для українських судовласників задля побудови суден та для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної суднобудівної галузі на міжнародному суднобудівному ринку;

- створення системи використання лізингових фондів, у тому числі за участю державних коштів для будівництва суден на вітчизняних суднобудівних заводах;

- створення міжнародного реєстру суден України як запоруки створення умов для відродження вітчизняного флоту;

- розвиток прибережних морських пасажирських перевезень та надання гарантованих дотацій із місцевих бюджетів на їх забезпечення;

- створення належних, стимулюючих економічних умов для перевезення як українських, так і транзитних вантажів внутрішніми водними шляхами;

- забезпечення безпечних та сприятливих умов праці і побуту працівників тощо.

Висновки з цього дослідження. Реалізація вищенаведених пріоритетних завдань розвитку морської галузі надасть мультиплікативний ефект для зростання економіки країни у цілому та експортного складника зокрема. Рівень розвитку морської галузі є одним із головних базових показників рівня конкурентоспроможності країни, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, економічного та експортного потенціалу тощо. Враховуючі, що Україна є транзитною державою, необхідно додати максимум зусиль на розроблення та впровадження ефективних методів державної підтримки. У період дефіциту державних коштів для підтримки розвитку морської галузі доцільне використання державно-приватного партнерства, концесій. Проте такі підходи вимагають розроблення прозорих механізмів доступу та реалізації, тому серед пріоритетних завдань необхідно

зазначити боротьбу з корупцією на всіх ланках управлінського процесу.

Суть державного регулювання розвитку морської галузі, а внаслідок цього й підвищення рівня економічного, експортного потенціалу країни, підвищення рівня конкурентоспроможності України, повинна

полягати в тому, що пріоритетним є розвиток саме тих напрямів, які є найбільш перспективними для країни. Тобто розвиток повинен відбуватись, як це прийнято в усіх розвинених країнах, не стихійно, а цілеспрямовано під правовим та економічним захистом держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Украина потеряла десятки миллиардов долларов на судоходстве. Как спасти торговое судоходство страны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inshe.tv/economics/2015-04-05/24690/>.
2. Флот, обеспечивающий морские перевозки Украины, почти на 100% иностранный [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cfts.org.ua/news/flot_obespechivayuschiy_morskie_perevozki_ukrainy_pochti_na_100_inostrannyy_15306.
3. Экспорт транспортных услуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transportbasis.ru/bait-296.html>.
4. Дноуглубительный флот Украины нуждается в государственной поддержке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/economics/264447-dnougлубitelnyy-flot-ukrainy-nuzhdaetsya-v-gosudarstvennoy-podderzhke.htm>.
5. Котлубай А.М. Проблемы теории и практики развития морского транспорта Украины / А.М. Котлубай. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2011. – 268 с.
6. Познанська І.В. Потенціал суднобудівельної галузі України / І.В. Познанська, П.І. Гнатюк // Економічні інновації. – 2011. – Вип. 43. – С. 264–271.
7. Котлубай В.О. Державна підтримка суднобудівельної галузі як напрямок розвитку експортного потенціалу країни / В.О. Котлубай // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – С. 104–108.
8. Кібік О.М. Транспортний потенціал у системі розвитку експортних можливостей України / О.М. Кібік // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Вип. 26. – С. 45–49.
9. Підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємств морегосподарського комплексу України: [монографія] / В.В. Жихарева, Н.В. Дубовик [та ін.]. – Одеса: Купрієнко С.В., 2016. – 239 с.
10. Забезпечення конкурентоспроможності економічної системи України: [монографія] / О.М. Кібік, В.О. Котлубай, Ю.В. Хаймінова [та ін.]; за ред. проф. О.М. Кібік. – Одеса, 2015. – 160 с.
11. Котлубай В.О. Основні шляхи розвитку торговельного мореплавства / В.О. Котлубай, Є.В. Редіна // Проблеми управління, економіки, екології та права щодо розвитку транспортного комплексу України: матеріали ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 5–6 листопада 2015 р.); за наук. ред. О.М. Котлубая. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2015. – С. 115–116.
12. Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти): [монографія] / О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай [та ін.]; за ред. О.М. Кібік, О.П. Подцерковного. – Херсон: Грін Д.С., 2014. – 442 с.
13. Экономист Всеволод Попов: К проблеме превращения Украины в действительно транзитное государство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politdengi.com.ua/novosti-ukraini/odessa/106224.html>.
14. Kotlubay V.A. Formation program for the development of export potential of Ukraine / V.A. Kotlubay, I.V. Redina // Молодий учений. – 2015. – № 12.1. – С. 81–84.